

Mons. Filippo Iannone, O. Carm.
pročelnik Dikasterija za biskupe

LECTIO MAGISTRALIS

Zagreb, Hrvatsko katoličko sveučilište, 1. lipnja 2026.

Hrvatsko katoličko sveučilište osnovano je prije dvadeset godina (3. lipnja 2006.). U dekretu o njegovu osnivanju stoji:

»Ovo je Sveučilište potrebno cijeloj Crkvi, a osobito našoj Crkvi u hrvatskome narodu, radi rasta i razvijanja kršćanske kulture i ljudskog napretka. Hrvatsko katoličko sveučilište predstavljat će most susreta s drugim kulturama i civilizacijama.«

Želio bih nedavno osnivanje Pravnog fakulteta u okviru Sveučilišta smjestiti u kontekst ispunjenja njegova poslanja da bude most te tako promiče susret i dijalog među različitim kulturama i društvima.

Općeprihvaćeno je načelo da dijalog između građanskoga prava (*ius civile*) i kanonskoga prava (*ius canonicum*) omogućuje cjelovitiju izobrazbu kako pravnika tako i kanonista; stoga se nadam da će ova akademska ustanova poticati takav dijalog.

Kanonsko pravo i građansko pravo specifični su i autonomni, svako u svojem poretku, ali im je zajedničko ljudsko iskustvo prava iz kojega oba proizlaze, odnosno zahtjev zaštite dostojanstva ljudske osobe uz poštivanje njezinih temeljnih prava. Stoga između tih dvaju pravnih poredaka može postojati plodonosan dijalog.

Poslijekoncilski pape više su se puta zaustavljali na pitanju njihova međusobnog odnosa. Sveti Ivan Pavao II. u svom je govoru, održanom 23. travnja 1993. sudionicima Međunarodnoga kongresa kanonskoga prava, održanoga prigodom desete obljetnice proglašenja Zakonika kanonskoga prava, ustvrdio:

»Tako shvaćeno, strukturirano, tumačeno i primjenjivano, kanonsko pravo, osim što koristi Crkvi u izvršavanju njezina poslanja, poprima uzornu dimenziju za građanska društva, potičući ih da vlast i vlastite pravne poretke promatraju kao služenje zajednici, u najvišem interesu ljudske osobe. Kao što je u središtu kanonskoga poretka čovjek otkupljen po Kristu i krštenjem postao osoba u Crkvi 's dužnostima i pravima koja su kršćanima, imajući u vidu njihov položaj, vlastita' (kan. 96), tako se i građanska društva primjerom Crkve potiču da ljudsku osobu stave u središte svojih pravnih poredaka, nikada se ne udaljujući od zahtjeva naravnoga prava, kako ne bi pala u opasnosti samovolje ili lažnih ideologija. Zahtjevi naravnoga prava, naime, vrijeđe na svakome mjestu i za svaki narod, danas i uvijek, jer proizlaze iz ispravnoga razuma (recta ratio).«¹

Nekoliko godina ranije, obraćajući se poljskim pravnicima, rekao je:

¹ Usp. sv. Toma Akvinski (*Summa Theologiae*, I-II, q. 95, art. 2) i Ciceron (*De re publica* 3, 33). AAS 86 (1994), 247–248.

»Pravni poredak koji vrijedi u društvu nije i zasigurno ne može biti sam sebi svrhom. On ima službeni karakter prema čovjeku, ljudskoj osobi, kao i prema društvenoj zajednici u kojoj ona izvršava svoje dužnosti. Stvarajući pravni poredak i štiteći njegovu istinu, vi na osobit način služite čovjeku. Stoga trebate osjećati duboku odgovornost za osiguravanje pravnih uvjeta koji pogoduju razvoju osobe u skladu s njezinom istinom i dostojanstvom. S jedne strane pozvani ste stvarati takve uvjete, a s druge ih čuvati kada se nađu u opasnosti.«²

U tom smislu kanonsko pravo, kao jedinstveni pravni sustav koji čovjeka, promatranoga u njegovoj cjelovitosti, sa svim njegovim naravnim i nadnaravnim potrebama, stavlja u svoje središte i temelj, treba biti uzor građanskomu pravu.

Dok je tijekom dugoga razdoblja kanonsko pravo bilo uvelike oslonjeno na rimsko pravo i pravo različitih naroda, čini se da se danas perspektiva preokreće.³ Rimsko pravo, dakako, budući da je kronološki prethodilo kanonskom pravu, sa svojom već dosegnutom dovršenošću nije moglo ne izvršiti snažan utjecaj na njegovo oblikovanje, pružajući mu pravne obrasce. U skladu je s logikom otajstva utjelovljenja to što je Crkva preuzimala pravne obrasce civilizacija s kojima je dolazila u doticaj, ali bez gubitka, štoviše uz očuvanje vlastite posebnosti. Kanonsko pravo, naime, pravo je Crkve koja se, premda u svojoj vidljivoj dimenziji oblikovana kao pravo ljudsko društvo, ipak nalazi u službi djelovanja Duha, međusobnog izvora nadnaravnoga zajedništva članova Crkve i svakoga od njih s Bogom.

Kada se govori o dijalogu i susretu, važno je jasno razumjeti vlastiti identitet elemenata koji se stavljaju u odnos. Stoga pozornost valja usmjeriti na identitet kanonskoga prava. U tu je svrhu nezaobilazno upućivanje na koncilsko učiteljstvo.

Po završetku Jubilejske godine papa Lav XIV. započeo je ciklus kateheza posvećen upravo Drugom vatikanskom koncilu i ponovnom čitanju njegovih dokumenata kako bi se iznova otkrila ljepota i važnost toga crkvenoga događaja (*Opća audijencija, 7. siječnja 2026.*)⁴.

² Govor poljskim pravnicima od 21. ožujka 1986., u: *Communicationes* 18 (1986), 33; izvorna poljska verzija u: *AAS* (1986), 1083.

³ Dana 20. siječnja 1970. Pavao VI., obraćajući se sudionicima I. međunarodnoga kongresa kanonskoga prava, ustvrdio je da je ekleziološka vizija Koncila uzdrimala kanonista »u njegovoj navici, uglavnom usmjerenoj na to da svoje naučavanje temelji na stoljetnoj i neupitnoj predaji te da ga podupire usporedbom i odnosom, najprije s rimskim pravom..., a potom i s pravom narodâ kojima je Crkva upravila svoje evangelizacijsko poslanje; što će ona, iz mnogih očitih razloga, nastaviti činiti u svojoj misli i svojoj povijesti; no, vjerna u ovom poslijekoncilskom času doktrinarnomu i disciplinarnomu poticaju velikoga Koncila, tražit će u samoj sebi, u svojoj intimnoj i otajstvenoj konstituciji, razlog i način svoje drevne i obnovljene kanonske discipline« (*AAS* 62 [1970], 108–109).

Pavao VI. izrijeком se na to pitanje ponovno vratio i u govoru od 17. rujna 1973., upućenom sudionicima II. međunarodnoga kongresa kanonskoga prava, kada je rekao: »Vaša prva briga neće, dakle, biti uspostaviti pravni poredak oblikovan isključivo prema građanskom pravu, nego produbiti djelo Duha koje se treba izraziti u pravu Crkve« (*Communicationes* 5 [1973], 131).

⁴ I sveti Ivan Pavao II. ustvrdio je na završetku Velikoga jubileja 2000. godine: «Više nego ikada osjećam dužnost pokazati na Koncil kao na veliku milost od koje je Crkva imala koristi u dvadesetom stoljeću» (*Apostolsko pismo Novo millennio ineunte*, 57).

Riječ je, naime, o Učiteljstvu koje još i danas predstavlja zvijezdu vodilju na putu Crkve.⁵ Kako je poučavao Benedikt XVI.: »S protokom godina dokumenti nisu izgubili svoju aktualnost; njihova se učenja pokazuju osobito relevantnima u odnosu na nove potrebe Crkve i suvremenoga globaliziranog društva«⁶ (*Prva poruka nakon mise s kardinalima izbornicima, 20. travnja 2005.*).

Među prvim koncilskim dokumentima koje je papa Lav razmatrao nalazi se Dogmatska konstitucija o Crkvi *Lumen gentium*⁷. Papa ističe:

»Na pitanje što je Crkva, koncilski oci opisuju je kao 'složenu stvarnost' (br. 8). Sada se pitamo: u čemu se sastoji ta složenost? Netko bi mogao odgovoriti da je Crkva složena zato što je 'komplicirana', pa ju je stoga teško objasniti; netko drugi mogao bi pomisliti da njezina složenost proizlazi iz činjenice da je riječ o ustanovi opterećenoj dvotisućljetnom poviješću, s obilježjima koja je razlikuju od svakoga drugog društvenog ili religijskog zajedništva. No, u latinskome jeziku riječ 'složena' (*complexa*) označava prije uređeno jedinstvo različitih aspekata ili dimenzija unutar iste stvarnosti. Zato *Lumen gentium* može ustvrditi da je Crkva ustrojeni organizam u kojem zajedno postoje ljudska i božanska dimenzija, bez odvajanja i bez miješanja.«

Ljudska i božanska dimenzija skladno se prožimaju, a da jedna ne nadvladava drugu; tako Crkva živi u paradoksu: ona je istodobno ljudska i božanska stvarnost, koja prima grešnoga čovjeka i vodi ga Bogu. (*Opća audijencija, 4. ožujka 2026.*).

⁵ Usp. Redovita opća skupština Biskupske sinode, *Za sinodalnu Crkvu: zajedništvo, sudjelovanje, poslanje*, Završni dokument: »Cijeli sinodski hod, ukorijenjen u predaji Crkve, odvijao se u svjetlu koncilskoga učiteljstva. Drugi vatikanski koncil bio je, naime, poput sjemena posijana na polju svijeta i Crkve... Sinoda 2021.-2024. nastavlja crpiti snagu iz toga sjemena i razvijati njegove mogućnosti. Sinodski hod, naime, provodi u djelo ono što je Koncil naučavao o Crkvi kao Otajstvu i Božjem narodu, pozvanome na svetost po trajnom obraćenju koje proizlazi iz slušanja Evanđelja. U tom smislu on predstavlja čin daljnega prihvaćanja Koncila, produžuje njegovo nadahnuće i za današnji svijet iznova ističe snagu njegove proročke poruke« (br. 5).

⁶ U vezi s čitanjem i tumačenjem koncilskih dokumenata i dalje ostaju rasvjetljujuće riječi koje je Benedikt XVI. izgovorio u *Govoru Rimskoj kuriji prigodom božićnoga čestitanja*, 22. prosinca 2005.: »Sve ovisi o ispravnom tumačenju Koncila ili – kako bismo danas rekli – o njegovoj ispravnoj hermeneutici, o ispravnom ključu čitanja i primjene. Sučelile su se dvije suprotne hermeneutike i međusobno sukobile. Jedna je izazvala zbrku, druga je, tiho ali sve vidljivije, donosila plodove. S jedne strane postoji tumačenje koje bih želio nazvati "hermeneutikom diskontinuiteta i prekida"; ono je nerijetko nailazilo na naklonost sredstava društvene komunikacije, ali i dijela suvremene teologije. S druge strane nalazi se "hermeneutika reforme", obnove u kontinuitetu jedinoga subjekta-Crkve, kojega nam je Gospodin darovao; riječ je o subjektu koji raste u vremenu i razvija se, a ipak uvijek ostaje isti, jedini subjekt Božjega naroda na putu.«

To je ponovno naglasila i XVI. redovita opća skupština Biskupske sinode u Završnom dokumentu: »Cijeli sinodski hod, ukorijenjen u predaji Crkve, odvijao se u svjetlu koncilskoga učiteljstva. Drugi vatikanski koncil bio je, naime, poput sjemena posijana na polju svijeta i Crkve. Sinoda 2021.-2024. nastavlja crpiti snagu iz toga sjemena i razvijati njegove mogućnosti. Sinodski hod, naime, provodi u djelo ono što je Koncil naučavao o Crkvi kao Otajstvu i Božjem narodu, pozvanome na svetost po trajnom obraćenju koje proizlazi iz slušanja Evanđelja. U tom smislu on predstavlja čin daljnega prihvaćanja Koncila, produžuje njegovo nadahnuće i za današnji svijet iznova ističe snagu njegove proročke poruke« (br. 5).

⁷ Počevši od Opće audijencije 18. veljače 2026.

Kada se promišlja o pravnome poretku Crkve, ne može se, niti se smije, zanemariti teološka vizija koja mu stoji u temelju. Stara izreka kaže: kakvo je društvo, takvo je i njegovo pravo. Stoga se narav, obilježja i svrha kanonskoga prava ne mogu primjereno odrediti izvan okvira određene teologije Crkve.

Nema sumnje da teologija Crkve oblikovana na Drugome vatikanskom koncilu pokazuje brojne novosti u odnosu na prethodnu; no jednako je sigurno da Koncil nije dokinuo institucionalnu dimenziju Crkve. Belgijski teolog Philips, jedan od sastavljača Konstitucije *Lumen gentium*, piše da je usmjerenje eklezioloških polazišta koja proizlaze iz *Lumen gentium* 'iznimno obnoviteljsko i savršeno vjerno predaji' [*L'Eglise et son mystere*, Paris 1966, 323].

Stoga valja biti oprezan prema pojednostavljenom shematiziranju Koncila, ako je istina da se Drugi vatikanski koncil postavio, i doista bio, u kontinuitetu s predajom. Govoriti o Drugom vatikanskom koncilu ne znači tvrditi prekid s cjelokupnom predajom; štoviše, Koncil se želio vratiti, preoblikujući Crkvu prema Svetomu pismu, apostolskoj predaji i teologiji otaca.

To, naprotiv, znači da je koncilsko učiteljstvo u svome nauku o Crkvi izvršilo pomak perspektive u odnosu na prethodni pristup, što je omogućilo da se različiti aspekti jedne složene ljudsko-božanske stvarnosti, koja je Crkva, dovedu u ravnotežu i uredi stavljajući ih u pravo težište. I papa Franjo podsjeća na »preokret koji je, nakon Drugoga vatikanskog koncila, označio prijelaz od ekleziologije oblikovane prema kanonskom pravu prema kanonskom pravu oblikovanom prema ekleziologiji«⁸.

Takvo je bilo polazište posttridentskoga razdoblja, obilježeno oštro polemičkim sučeljavanjem s protestantskom reformacijom, ali i s apsolutističkim, a istodobno laicističkim pretenzijama tada nastajućih državnih vlasti, utemeljenih na filozofiji naravnoga prava.

Kako bi se odgovorilo na te doktrine koje su nijekale vidljivost, jedinstvo i javni karakter Crkve, u ime shvaćanja koje je religiozni fenomen nastojalo svesti na isključivo individualnu, duhovnu, unutarnju i egalitarnu stvarnost i u vremenu u kojemu se postupno učvršćivao pravni pozitivizam, katolička kontroverzistička (polemička) teologija zauzela je stav opravdavajući i braneći istinski nauk i prava Crkve, što je kao nenamjeravanu, ali stvarnu posljedicu imalo naglašavanje njezina društvenoga i izvanjskoga obilježja.

Iz toga se razvila pravna doktrina koja je, oslanjajući se na sv. Roberta Bellarmina, kao svoju temeljnu tezu prihvatila sljedeće: 'Crkva je savršeno pravno društvo' (*Ecclesia est societas iuridica perfecta*), s apologetskom nakanom da pokaže kako je Krist utemeljio Crkvu kao savršeno društvo (to jest cjelovito poput države, premda u drugomu poretku, onom duhovnomu); savršeno jer posjeduje vlastitu

⁸ Poruka prigodom XVI. međunarodnoga kongresa *Consociatio Internationalis Studio Iuris Canonici Promovendo*, 30. rujna 2017.

zakonodavnu, izvršnu i sudbenu vlast; utemeljio ju je kao nejednako društvo, odnosno hijerarhijsko, u kojemu po božanskome pravu postoji razlika između onih koji upravljaju (klerika) i onih koji su vođeni (laika), čija je uloga poslušnost svetim pastirima ili djelovanje vođeno njihovim upravljanjem.

To je poimanje dodatno osnaženo definiranjem primata Rimskoga prvosvećenika i prihvaćanjem papinskih jurisdikcijskih prerogativa od strane Prvoga vatikanskog koncila. Ta univerzalna, papinska, ekleziološko-pravna vizija nalazi se u temelju Pio-Benediktova Zakonika kanonskoga prava, koji je papa Benedikt XV. proglasio 27. svibnja 1917.

Drugačije je ekleziološko poimanje koje proizlazi iz Drugoga vatikanskog koncila i koje predstavlja referentni okvir i kriterij tumačenja važećega Zakonika, što ga je sveti Ivan Pavao II. proglasio 25. siječnja 1983., a koji je stupio na snagu 27. studenoga iste godine.

»Sredstvo, kakav je Zakonik – piše Ivan Pavao II. u apostolskoj konstituciji *Sacrae disciplinae leges* – potpuno odgovara naravi Crkve, osobito kako je izlaže učiteljstvo Drugoga vatikanskog sabora promatrano općenito, a posebno njegov ekleziološki nauk. Dapače, taj se novi Zakonik može, na određeni način, shvatiti kao veliki napor da se sam taj nauk, to jest saborska ekleziologija, prenese na *kanonistički* govor. Iako nije moguće sliku Crkve opisanu naukom Sabora savršeno prevesti na *kanonistički jezik*, ipak Zakonik uvijek treba da se vraća toj slici kao prvotnom uzoru čije crte mora u sebi, koliko je to moguće, izricati po svojoj naravi.« (*Zakonik kanonskoga prava*, str. 27).

Jedan od najvažnijih vidika koncilske ekleziologije, koji ovdje želim posebno istaknuti, bez sumnje je onaj koji Crkvu promatra kao zajedništvo koje poprima institucionalni oblik.

Drugi vatikanski koncil, koji će s pravom ući u povijest kao Koncil Crkve, istraživao je nutarnju narav Crkve te ustvrdio da je ona »otajstvo«, a vraćajući se biblijskim i patrističkim izvorima, koncilski oci tako ostvaruju prijelaz s ekleziologije nadahnute pojmom savršenoga društva na ekleziologiju zajedništva.

Pojam zajedništva, koji sažeto izražava ekleziološki nauk *Lumen gentium*, veoma je star; prožeo je svijest Crkve i ekleziološku misao tijekom prvoga tisućljeća te i danas prožima predaju istočnih Crkava. Crkva kao zajedništvo nije samo duhovna i nevidljiva stvarnost; u svojoj zemaljskoj i povijesnoj dimenziji ona je »na neki način sakrament odnosno znak i sredstvo najtješnjega sjedinjenja s Bogom i jedinstva cijeloga ljudskog roda« (*Lumen gentium*, 1). Kao intimno zajedništvo ljudi s Bogom i međusobno, upravo zato što je riječ o ljudima (to jest sastavljena od ljudi koji kao takvi ne mogu izbjeći potrebu za međuljudskim, vidljivim i izvanjskim odnosima te su pozvani živjeti i izgrađivati zajedništvo prema pozivima i zadaćama koje Bog svakomu povjerava za dobro svih), i upravo zato što ti ljudi zajedno čine Mistično

Tijelo Kristovo koje kroz vrijeme nastavlja njegovo djelo milosti i spasenja te od svega toga postaje sakrament (to jest znak koji očituje, izražava i istodobno vrši, ostvaruje i uprisutnjuje ono što izražava), Crkva-zajedništvo istodobno je nevidljiva i vidljiva, karizmatička i institucionalna. Institucionalna je zato što se povijesni život Crkve odvija kroz gustu mrežu odnosa među različitim osobama i različitim službama koje, premda različite, nužno i po pravdi teže zajedničkomu dobru, a to je zajedništvo.

Zbog toga je Crkva pravna stvarnost, odnosno normativno uređenje međuljudskih društvenih odnosa, koje proizlazi iz društvene svrhe, a to je samo zajedništvo. Unutarnji, nevidljivi elementi zajedništva jesu darovi Duha Svetoga, teologalne kreposti i, pavlovskim izričajem, »život u Kristu Isusu« (*Rim 6, 23*); ti se elementi redovitim putem ostvaruju po vanjskim elementima, a to su ispovijest vjere, sakramenti, vršenje karizmi i službe. Zajedničko posjedovanje tih dobara povezuje vjernike u istinsko i dinamično crkveno zajedništvo te ostvaruje Crkvu.

Koncil s pravom inzistira na nerazrješivom jedinstvu dvaju konstitutivnih elemenata Crkve, koji nisu tek jednostavno pridruženi jedan drugomu, nego tvore jedinstvenu cjelinu. Vanjski se elementi, dakle, ne pridodaju jednostavno unutarnjima, nego su u njima smješteni i očitovani, tako da se bez vanjskih elemenata zajedništva ono ne bi moglo društveno ostvarivati među ljudima. Prema tome, oba elementa promatrana zajedno – i oba jednako i bitno konstitutivna – tvore jedinstvo života zajedništva, tako da se vanjski elementi izražavaju i djeluju kao označujuće stvarnosti. To je ono što je Koncil naučavao u poznatom osmom broju *Lumen gentium*: »Krist, jedini posrednik, ustanovio je i neprestano uzdržava ovdje na zemlji svoju svetu Crkvu, zajednicu vjere, ufanja i ljubavi, kao vidljivi organizam po kojemu na sve razlijeva istinu i milost. No društvo sastavljeno od hijerarhijskih organa i mistično Tijelo Kristovo, vidljiva zajednica i duhovna zajednica, zemaljska Crkva i Crkva obdarena nebeskim dobrima ne smiju se promatrati kao dvoje različite stvari, nego tvore jednu složenu stvarnost sastavljenu od ljudskoga i božanskoga elementa.«

Stoga i dalje ostaje istinito da je Crkva »ustanovljena i uređena na ovome svijetu kao društvo« (*Lumen gentium*, 8), da je »hijerarhijski uređeno društvo« (*Lumen gentium*, 20) i »savršeno« društvo, u smislu da – premda uvijek potrebna očišćenja (*Lumen gentium*, 6 i 8) i obnove – u sebi posjeduje sve što joj je potrebno za ostvarenje vlastitoga cilja te nije podložna nikakvoj vrsti ovisnosti, nego »zahtijeva za se slobodu kao duhovna vlast, koju je ustanovio Krist Gospodin« (*Dignitatis humanae*, 13). No sve se to razumijeva u obzoru koji i društvenu strukturu i pravo ne preuzima po sličnosti s građanskim društvom, nego iz unutarnje crkvene potrebe, utemeljene ili na izričitoj Kristovoj volji (božansko pravo) ili na ljudskoj volji Crkve, kojoj je povjeren mandat da pase stado. Crkva to ostvaruje i priznavanjem te zaštitom onoga što pripada vjernicima ili što se od njih zahtijeva (prava i dužnosti kršćana u različitim životnim staležima), kao i putem onih organizacijskih struktura koje se smatraju prikladnim sredstvima u službi zajedništva i crkvenoga poslanja.

U ovoj teološko-biblijskoj perspektivi vlastito je institucionalnoj dimenziji Crkve i Zakoniku kao operativnom sredstvu »ne nadomjestiti vjeru, milost i karizme, a posebno ne ljubav u životu Crkve ili vjernika. Naprotiv, svrha je Zakonika da stvori takvo uređenje u crkvenom društvu koje, dajući prvenstvo ljubavi, milosti i karizmama, istodobno olakšava njihov uređeni razvoj kako u životu crkvenoga društva, tako i u životu pojedinih osoba koje mu pripadaju.« (*Sacrae disciplinae leges*, str. 25–26).

Zaključno. Upravo zato što je Crkva za svijet, te je stoga u službi cijeloga čovječanstva, kanonsko pravo, koje pripada samoj naravi Crkve, dodatno osnažuje sva obilježja vlastita samomu pravu kao ljudskom iskustvu, a među njima ponajprije njegovu univerzalnost.

Zbog toga kanonsko pravo ne može ostati zatvoreno u sebe, usmjereno isključivo na crkveno društvo, nego mora imati funkciju i za građansko društvo. Svijest da kanonsko pravo sudjeluje u naravi i poslanju Crkve da bude znak uzdignut među narodima (*Sacrosanctum Concilium*, 2; *Lumen gentium*, 1) omogućit će prevladavanje opasnosti da se ono ukruti u zatvoreni »sustav« svrhovit samomu sebi. U tom smislu kanonsko pravo, kao jedinstveni pravni sustav koji čovjeka, promatranoga u njegovoj cjelovitosti, sa svim njegovim naravnim i nadnaravnim potrebama, stavlja u svoje središte i temelj, treba biti uzor građanskomu pravu i s njime biti u dijalogu.